

Kirjallisuutta.

Suomen kielen tempus- ja modusoppia.

OSMO IKOLA: **Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomalaisessa raamatussa** verrattuna vanhempaan ja nykyiseen kieleen. I. Johdanto. Indikatiivin preesensin ja futuuristen liittomuotojen temporaalinen käyttö. 248 siv. Turku 1949. (Turun yliopiston julkaisuja B XXXII.)

Osmo Ikolan akateemisenä väitöskirjana ilmestynyt teos on ensimmäinen osa kolmiosaiseksi suunnitellusta laajasta tutkimuksesta. Pikainenkin tutustuminen väitöskirjaan riittää lukijalle osoittamaan, minkä tavattoman työn ja vaivan tulos se on. Samalla saavutetut vakuuttavat tulokset todistavat, että työ ja vaiva ei ole hukkaan pantu. Olemme saaneet merkittävän syntaktisen tutkimuksen ja suuria tulevaisuuden lupauksia tälle raivaamattomalle alalle.

Se kirjallisuus, johon tekijä on tutustunut teoksen kirjallisuusluette-
lon mukaan, on hyvin laaja ja se osoittaa, että hän on hankkinut itsel-
leen vankan teoreettisen pohjan käydessään selvittelemään vaikeita ja
abstraktisia kysymyksiään. Lukija voi toisinaan jäädä kaipaamaan
jotakin teosta (esim. GUSTAVE GUILLAUME Temps et verbe. Théorie des
aspects, des modes et des temps. Pariisi 1929), mutta se ei pysty hor-
juttamaan hänen luottamustaan siihen, että tekijä ei ole säästänyt vai-
vojaan tunkeutuakseen mahdollisimman syvälle tutkimuskohteeseensa
kaikkia yleiskielitieteellisiäkin apuneuvoja käyttämällä.

Teos on pääasiassa deskriptiivinen, mutta se on klassillisen kielen-
tutkimuksen linjoilla liikkuva. Uudenaikaisista strukturalistisista opeista
tekijä ilmeisestikään ei ole nähnyt olevan sanottavaa hyötyä. Lukija on-
kin kiitollinen, kun hänen ei tarvitse tutustua lukemattomiin uusiin nimi-
tyksiin, joilla useimmiten enemmän hämätään kuin selitetään. Vanhaa
tuttua terminologiaa on käytetty joustavasti, tarpeettomien uusien
tekemistä on vältetty.

Syntaktisten, etenkin deskriptiivisellä pohjalla liikkuvien tutkimus-
ten vitsauksena on usein ollut loputon ryhmittely ja jaoittelu, joka toi-
sinaan on tullut melkein itsetarkoitukseksi. Ikola on tutkimuksessaan
tietoisesti välttänyt liian yksityiskohtaisia ja epäolennaisiin seikkoihin
perustuvia jaoitteluja huomauttaen, että kielellisten ilmausten epätark-
kuus ja moniselitteisyys jo varottavat tällaisesta.

Sanoin jo, että tutkimus liikkuu klassillisella linjalla. Tekijä on eri-
tyisen huolellisesti ottanut varteen, mitä Noreenilla on ollut sanotta-
vana. Vaikkei Noreen nähdäkseeni kaikissa suhteissa olekaan sellainen
uutta luova ja itsenäinen tutkija, joksi hänet toisinaan on tahdottu
selittää, vaan lähinnä saksalaisten mestarien oppilas, niin on ollut pai-
kallaan, että häntä on kiinteästi pidetty silmällä. Noreenin vaikutus
meikäläiseenkin syntaktiseen ym. kielitieteelliseen ajatteluun on ollut
varsin merkittävä. Tunnettu Kielioppikomitean mietintökin kantaa
selviä merkkejä Noreenin vaikutuksesta. Tekijä on usein johtunut toi-
siin tuloksiin. Niinpä hän on mielestäni täysin selvästi osoittanut, ettei
Noreenin ja Kielioppikomitean käsitys perfektin olemuksesta voi olla
oikea. Perfektin oheen sopiva *nyt* sana ei riitä osoittamaan sitä nyky-
ajan tempukseksi. Perfekti sisältää, niin kuin tekijä lähinnä Zieglsschmi-
diin yhtyen selittää, kaksi ainesta, presenttisen ja preteritaalisen, se
ilmoittaa samalla perushetken, jonka kannalta tekemistä tarkataan ja
jonka suhteen sen ajallinen sijainti ilmaistaan.

Toinen pohjoismainen tutkija, jonka ajatukset on huolellisesti otettu
varteen, on Jespersen, jolla tempuskysymysten alalla onkin ollut paljon
terävää sanottavaa. Jesperseniäkään Ikola ei seuraa orjallisesti, vaan
valppaan kriittillisenä. Jespersenin postfuturumia koskevat mietelmät
osoitetaan ajatusvirheeksi. Tekijän polemiikki on kaikissa kohdissa
hyvää ja tahdikasta.

Ne muistutukset, joita minulla on esitettävänä teosta vastaan ovat
varsin vähäiset. Ehkäpä eniten keskustelua voi syntyä johdannosta,
joka on tarkoitettu koko teosta varten. Sen täysi arvo ja merkitys sel-
viääkin tietysti vasta sitten, kun teos kokonaisuudessaan on valmis.

Käsitteitä ja termejä selvitellessään tekijä s. 32 sanoo: »Yksityisen taivutusmuodon okkasionaalinen merkitys on kokonaisuus, jonka muodostavat sanan leksikaalis-materiaalinen merkitys, sen sisältämien morfologisten tuntomerkkien merkitys sekä lauseyhteys ja tilanne yhdessä.» Tässä määritelmässä herättää ensi sijassa huomiota se, että sanotaan tilanteen yhdessä lauseyhteyden kanssa muodostavan merkityksen. On ilmeistä, että tekijä lähinnä on ajatellut puhetilannetta. Se selviää siitä, että monin paikoin myöhemmin käytetään nimenomaan tätä sanaa. Mutta ei suinkaan aina. Sitä paitsi sekä Lerch että Gardiner, jotka puhuvat tilanteesta (situation) ja joihin tekijä määritelmänsä yhteydessä viittaa, tuskin tarkoittavat nimenomaan puhetilannetta. Tilanteen tunteminen on usein tietysti välttämätön merkityksen selville saamiseksi, mutta määritelmässään tekijä sanoo jotain aivan muuta.

Sivulla 35 oleva viimeinen kappale ei liioin ole mielestäni saanut tyydyttävää kielellistä asua. Tekijä sanoo: »Kielet eivät eroa vain siinä, että ne ilmaisevat saman asian eri sanoin ja erilaisin lauserakentein, vaan syvällisempi ero piilee siinä, että ne saman ilmaisutarpeen tyydyttämiseksi antavat kielellisen muodon eri miellesisällölle.» Tällaisesta esimerkkinä tekijä mainitsee ns. historiallisen l. dramaattisen presensin käytön, jossa on ero olemassa eri yksilöiden, murteiden ja kielten välillä, sama tosiasia kun toisissa tapauksissa voidaan ilmaista imperfektillä, toisissa presensillä. Tuskinpa voidaan puhua samasta ilmaisutarpeesta silloin, kun miellesisältö on erilainen. Päinvastoin olisi syytä puhua siitä, että eri yksilöiden ja eri kieltä puhuvien ihmisten ilmaisutarve ei ole samanlainen. Se, mihin tekijä tähtää, on ilmeisesti sitä, mitä usein on nimitetty sisäiseksi kielimuodoksi, ja hän tahtoo huomauttaa, että tämä seikka tulee näkyviin tempusten käytössään.

Kenties painavimmat muistutukset voidaan esittää sitä vastaan, mitä tekijällä on sanottavana aspektista. Tekijä yhtyy suurin piirtein Kielioppikomitean kantaan ja pitää aspektia riippuvaisena vain siitä, esitetäänkö tekeminen parhaillaan jatkuvana vai päättyneenä, kestämiensä nähden rajoitettuna, jolloin on kokonaan eri asia, johtaako tekeminen johonkin tulokseen vai ei. Se seikka, että aspekti ei suomen kielessä ole morfologinen kategoria, tekee hyvin kyseenalaiseksi, voidaanko ylimalkaan ollenkaan päästä mihinkään tyydyttävään määritelmään. Kun asia useimmiten ilmaistaan syntaktisin keinoin, on perin vaikea tietää, mihin rajat on vedettävä ja mitkä näkökohdat olisi luokitelluissa asetettava perustaksi. Ajatellessaan, mitä äärettömiä vaikeuksia slaavilaisten kielten aspektin selittäminen on tuottanut, vaikka näissä kielissä aspekti on sidottu osittain morfologisiin, osittain leksikaalisiin korrelaatioihin, ja kuinka tutkimus on yhä edelleen lopullista tulosta vailla, tulee vähän skeptilliseksi, kun lukee Ikolan lyhyen esityksen suomen kielen aspektista. Eräs seikka, johon olisi mielestäni kannattanut kiinnittää huomiota luokitteluja ja jaoituksia esitettäessä, on se, että aspekti suomen kielen kannalta lähinnä kuuluu sanaryhmäoppiin (Wortgruppenlehre). Kun totaalisen ja partiaalisen objektin sekä erilaisten adverbiaalien liittyminen predikaattiin varsinaisesti vasta luo edellytykset aspektin ilmaisemiselle, olisi nimenomaan suomen kie-

leen sopivat ryhmittelyperusteet kenties luontevimmin löydetävissä tätä tietä.

Terminatiivisessa aspektissa tekijä erottaa kaksi alalajia sen mukaan, millä tavoin rajoitettuna tekeminen esitetään. Jos sanotaan *Mies kirjoitti kirjaan kolme vuotta* on tekeminen ainoastaan ajallisesti rajoitettu. Sellaisia verbejä, joiden tekemisen kesto on ajallisesti tai paikallisesti rajoitettu ja jotka kuvaavat ikäänkuin suorasta leikattua janaa tai puolisuoraa, tekijä kutsuu lineaaris-terminatiivisiksi. Jos taas sanomme *Mies kirjoitti kirjan*, niin tekeminen on muulla tavoin rajoitettu, tekeminen jatkuu siksi, kunnes kirja on valmis. Tällaista tekemistä ilmaisevia verbejä tekijä kutsuu punktuaalis-terminatiivisiksi, kun tekeminen esitetään ikäänkuin yhteen pisteeseen projisioituna. Nimitykset punktuaalinen ja lineaarinen ovat usein esiintyneet aspektiteorioissa kuitenkin tavallisesti vähän erilaisin merkitystehtävin. Punktuaalis-terminatiivinen ei mielestäni kuitenkaan sovi läheskään kaikkiin niihin tapauksiin, joihin tekijä tahtoo sitä soveltaa. Kysymys ei ole pelkästään termikysymys, vaan itse asiakin näyttää kaipaavan oikaisua. Tekijä väittää, ettei punktuaalis-terminatiivista tekemistä voida rajoittaa määrätyn ajan kestäväksi, koska se on jo muulla tavoin rajoitettu. »Voidaan vain sanoa *Mies kirjoitti kirjan kolmessa vuodessa*, mutta silloin ei ajan määrite kolmessa vuodessa rajoita tekemistä, koska se jo on ilman sitäkin rajoitettu. Määrite *kolmessa vuodessa* on sekundäärinen lisäys, joka vain ilmoittaa rajapyykit, joiden väliin jo ennestään rajoitettu tekeminen kuuluu.» Tulokseen johtavaa tekemistä ei suinkaan läheskään aina voi pitää punktuaalis-terminatiivisena, se voidaan rajoittaa kiistattomasti ajallisestikin. Pitäisin nimitystä resultatiivinen erittäin sopivana eräitä terminatiivisia verbejä kuvaamaan. Tätä nimitystä ovat eräät venäläiset oppineet, mm. Fortunatov ja Sahmatov, käyttäneet. Tulokseen johtava tekeminen on nähdäkseni aspektissa siinä määrin olennainen seikka, että sitä ei ryhmittelyissä saa jättää niin syrjään kuin tekijä on tehnyt eikä se ole helposti saatettavissa samaan kategoriaan kuin todella punktuaalinen tekeminen.

Vaikkakaan en siis sellaisenaan voi hyväksyä Ikolan aspektiteoriaa, niin toiselta puolen myönnän kuitenkin, että se on osoittautunut varsin käyttökelpoiseksi, kun nimenomaan on kysymys tempusten käytön selittäminen. Nimityksillään tekijä on voinut keskittää sanontaansa, välttää tarpeettomia toistoja, enkä ole huomannut, että missään olisi nimenomaan aspektin takia syntynyt epäselvyyksiä tai edes hämähäyksiä.

Se mitä tekijä esittää johdannossa oratio obliquasta ja consecutio temporumista on lyhydestään huolimatta parasta ja selvintä, mitä näistä kysymyksistä suomen kielen alalta on kirjoitettu.

Ne muistutukset, joita allekirjoittaneella oli väitöstilaisuudessa esitettävänä preesensin ja futuuristen liittomuotojen käyttöä selvittelevää osaa vastaan, olivat vähäisiä ja toisarvoisia. Tekijä on ilmeisesti päässyt kestäviin ja luotettaviin tuloksiin. Tietysti saattaa toisinaan olla eri mieltä eräistä yksityisistä esimerkeistä, mutta itse päätuloksiin se ei voi vaikuttaa. On selvää, että vanhan kirjasuomen erikoistuntijoilla voi

olla yhtä ja toista lisättävää ja huomautettavaa. Niinikään on mahdollista, että Raamatun alkukielten tuntijat saattavat joissakin tapauksissa löytää lisävalaistusta joihinkin kiistanalaisiin kohtiin. Se ei kuitenkaan voisi muuttaa sitä tosiseikkaa, että varsinainen vertailu on todella ollut suoritettava kiinteästi seuraamalla vain saksalaista ja ruotsalaista esikuvaa.

Osmo Ikolan tutkimus on itsenäisen työn tulosta. On vaatinut nuorelta tutkijalta mitä suurimmassa määrin uskallusta käydä käsiksi niin vaikeaan tehtävään, joka on tietänyt uudisraivausta pitkin matkaa. En epäröi lainkaan lausuessani julki sen käsityksen, että tämä kansallisen kielentutkimuksemme tuorein väitöskirja on harvalukuisten varsinaisesti tieteellisten syntaktisten tutkimustemme joukossa sekä metodiltaan että tuloksiltaan asetettava ensi sijalle.

PAAVO RAVILA